

Expositio textus.

Non est aliud Deum esse, aliud personam esse. Hoc non dicitur solum quantum ad identitatem rei, quia sic in Deo non est nisi unum esse; sed etiam secundum rationem, quia ex hoc ipso quod habet esse subsistens in natura divina, persona in Deo dicitur. Istud tamen esse rationis cuius causa per se convenit est relatio, prout est subsistens distincta, cum nihil aliud tale possit poni in divinis. Et ideo quantum ad modum significandi, persona est de substantialibus; quantum vero ad id quod nomine personae in divinis supponitur pertinet ad relativa.

Non aliud dicimus quam substantiam Patris: ut tamen nomine substantiae non essentia sed hypostasis intelligatur.

Hic sit sensus, Pater est essentia divina. Hoc magister de suo addit, quia ex verbis Augustini expresse non habetur: et tamen quodammodo verum est non ratione significationis nominis, sed ratione identitatis rei: quia in divinis est idem hypostasis quod essentia secundum rem.

Non ut illud diceretur, sed ne taceretur omnino. Videtur quod secundum hoc non proprie dici possunt tres personae. — Sed dicendum, quod de Deo nihil proprie dici potest ex verbis nostris quod divinam veritatem perfecte exprimat; tamen per modum quo alia de Deo dicimus, etiam hoc, necessitate cogente, in usum relationis venit. Cum enim per Scripturam canonicam traditum non inveniat, non attentasset tali modo relationis uti, nisi necessitas cogesset. Unde necessitas magis est excusatio praesumptionis quam falsitatis.

Verius enim cogitur Deus quam dicitur. Vi-

DISTINCTIO XXIV.

Quid significetur his nominibus, unus vel una, duo vel duae, tres vel tria, trinus vel trinitas, plures vel pluralitas, distinctio vel distinctae; cum his utitur de Deo loquentes.

Hic diligenter inquiri oportet, cum in Trinitate non sit diversitas vel singularitas, nec multiplicitas vel solitudo; quid significetur his nominibus, scilicet, unus vel una, duo vel duae, tres vel tria, trinus vel trinitas, plures vel pluralitas, distinctae vel distinctio; cum dicitur unus Deus, duae personae, vel tres personae, plures personae, distinctae sunt personae, vel cum dicitur distinctio personarum, pluralitas personarum, trinitas personarum, et huiusmodi. Videtur enim hoc dicentes numerorum quantitates et rerum multitudinem vel multiplicitatem in Deo ponere. Quid ergo ista ibi significant, ipso de quo loquimur aperiante, insinuare curemus.

Magis illa dicuntur ad excludendum ea quae non sunt in Deo, quam ad ponendum aliqua.

Si diligenter praemissis auctoritatum verbis intendimus, ut dictorum intelligentiam capiamus, magis videtur horum verborum usus introductus ratione removendi atque excludendi a simplicitate Deitatis quae ibi non sunt, quam ponendi aliqua.

Quid per unum significetur, cum dicitur, unus Deus.

Cum enim dicitur unus Deus, multitudo deorum excluditur nec numeri quantitas in Divinitate ponitur; tanquam diceretur, Deus est, nec multi sunt, vel plures dii. Unde Ambrosius (in lib. 4 de Fide, cap. 2) ait: « Cum unum dicimus Deum, unitas excludit numerum deorum, nec quantitatem in Deo ponit: quia nec numerus nec quantitas ibi est. »

detur falsum: quia multa de Deo dicimus ore quae corde non intelligimus, ut etiam infra per Chrysostomum (homil. 2) habetur. — Sed dicendum, quod quamvis ad talia quae intellectum excedunt, cor non perveniat intelligendo veritatem, tamen per fidem tenet, quam verbis perfecte exprimere non valet. Quomodo tamen aliquid verius dicitur quam intelligitur, vel e contrario, infra dicitur, dist. 59, qu. 1, art. 1.

Quia scriptura non contradicit. Hoc videtur nihil esse, quia similiter Scriptura non contradiceret si diceremus unam esse personam. Sed dicendum, quod Augustinus non assignat totam rationem, quia hoc non est causa, quare proprie et vere dici possit; sed quare fidei pietati non repugnat, ut sic loquamur, proprietate significationis observata.

Timet dicere tres essentias, ne intelligeretur in illa summa aequalitate ulla diversitas. In essentia etiam non intelligitur aliquid per quod ad relationem trahi possit, sicut invenitur distinctio per se: unde pluralitas rerum non salvaretur in distinctione relationum, sed exigeret divisionem in absolutis.

Cum hoc dicitur, excluditur singularitas. Hilarius ex auctoritate inducta vult probare et unitatem essentiae et pluralitatem personarum. Ex hoc enim quod Pater separatim a Filio nominatur, intelligitur distinctio personarum; et ideo dicit, quod ex hoc excluditur intelligentia singularis, scilicet ne Deus singularis putetur quasi deitas in uno tantum supposito inveniat: atque unici, id est solitarii intelligentia; quasi non sit consortium divinarum personarum per unionem amoris. Unitatem autem essentiae probat consequentia visionis, quia qui videt Filium, videt et Patrem.

Quo sensu dicitur, unus est Pater vel unus est Filius.

Similiter cum dicitur, unus est Pater vel unus est Filius, et huiusmodi, ratio dicitur haec est quod non sunt multi patres vel multi filii, ita et de similibus. Item cum dicimus plures esse personas, singularitatem atque solitudinem excludimus, nec diversitatem nec multipliciter ibi ponimus; quasi diceretur: Sine solitudine ac singularitate personas confitemur. Unde Hilarius (in lib. 4 de Trin., parum ante med.) sic ait: « Dixit Deus Gen. 1, 26: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Quaero nunc, an solum Deum sibi locum existimes, an huic sermonem eius intellegas ad alterum extitisse? Si solum fuisse dicis, ipsius voce « argueris dicentis, faciamus, et, nostram. Sustulit enim singularitatis ac solitudinis intelligentiam professio consortii: quia aliquod consortium esse non potest ipsi solitario: neque solitudo solitarii recipit, faciamus, nec alieno a se diceret, « nostram. » Attende, lector, his verbis, et vide quia nomine consortii pluralitatem significavit. Professio ergo consortii, est professio pluralitatis: quam professus est dicens, faciamus, et, nostram: pluraliter enim utrumque dicitur. Sed haec professio pluralitatis, non diversitatem vel multitudinem ponit, sed solitudinem et singularitatem negat. Sic ergo cum dicimus plures personas vel pluralitatem personarum, singularitatis et solitudinis intelligentiam excludimus.

Quid per ternarium significetur, cum dicitur tres personae.

Ita etiam cum dicimus tres personas, nomine ternarii, non quantitatem numeri in Deo ponimus vel aliquam diversitatem, sed intelligentiam non ad aliam nisi ad Patrem et Filium et Spiritum sanctum dirigendam significamus; ut sit huius dicitur intelligentia: tres personae sunt; vel tres sunt Pater et Filius et Spiritus sanctus; id est, nec tantum Pater, nec tantum Fi-

lius, nec tantum Pater et Filius in deitate sunt, sed etiam Spiritus sanctus, et non alius ab his. Similiter non tantum est ibi haec persona vel illa, vel haec et illa; sed haec et illa et illa, et non alia. Et hoc fore ita intelligendum Augustinus satis ostendit (7 de Trin., cap. 4), ubi dicit, quod illo nomine non diversitatem intelligi vult, sed singularitatem nolit.

Quid per duo cum dicitur, duae personae, vel Pater et Filius duo sunt.

Similiter cum dicitur, duo sunt Pater et Filius, non dualitatis quantitatem ibi ponimus; sed hoc significamus, quod non est tantum Pater, nec tantum Filius, sed Pater et Filius; et hic non est ille: ita et de aliis huiusmodi. Ita etiam cum dicimus, Pater et Filius sunt duae personae, hoc significamus quod non tantum Pater est persona, nec tantum Filius est persona; sed Pater est persona, et Filius est persona, et haec nota est illa.

Ex quo sensu dicitur in personis distinctio, vel personae distinctae.

Cum autem dicimus, distinctae sunt personae, vel distinctio est in personis, confusionem atque permixtionem excludimus, et hanc non esse illam significamus. Cuiusmodi admodum distinctae sunt personae proprietatibus, sive differentes proprietatibus, aliam esse hanc personam, et aliam illam suis proprietatibus significamus. Et cum dicimus aliam et aliam, non diversitatem vel alienationem ibi ponimus, sed confusionem Sabellianam excludimus.

Quomodo ibi accipiatur discretio.

Ita et cum dicitur discretae personae, vel cum dicitur

Divisio textus.

Posita divisione divinarum nominum, et ostenso quod quaedam pluraliter in divinis praedicantur, et quaedam singulariter tantum, inquit Magister hic de nominibus significantibus unitatem et pluralitatem, qualiter in Deo accipiuntur; et dividitur in partes duas: in prima determinat de ipsis nominibus significantibus unitatem et pluralitatem secundum se; in secunda ostendit qualiter termini significantes pluralitatem, possunt addi huic nominationi persona, 25 dist. ibi: Praeterea considerandum est. Prima in tres: in prima movet questionem; in secunda solvit eam, ibi: Si diligenter praemissis auctoritatum verbis intendimus; in tertia solvit quamdam objectionem, ibi: Hic non est praetermittendum quod cum supra dictum sit, Deum nec singularem nec multiplicem esse confitemur . . . in contrarium videtur sentire Isidorus.

Si diligenter praemissis auctoritatum verbis intendimus . . . magis videtur horum verborum usus introductus ratione removendi atque excludendi a simplicitate Deitatis quae ibi non sunt. Hic solvit questionem, et circa hoc tria facit: primo ponit summam solutionis in generali; secundo specificat quantum ad nomina significantia unitatem, ibi: Cuiusmodi dicitur Deus, multitudo deorum excluditur; tertio quantum ad nomina significantia pluralitatem, ibi: Ita etiam cum dicimus tres personas, nomine ternarii non quantitatem numeri in Deo ponimus. Circa primum duo facit: primo ostendit quid significet hoc nomen unus, quando termino essentiali adiungitur; secundo quid significet, quando termino personali adiungitur, ibi: Similiter cum dicitur, unus est Pater . . . ratio dicitur est quod non sunt multi Patres.

discretio in personis esse, eandem intelligentiam facimus. Eodem enim modo ibi accipitur distinctio quo discretio. Et congrue dicitur ibi esse discretio vel distinctio, non diversitas vel divisio, sive separatio. Unde Ambrosius (in lib. 4 de Trin., cap. 2) (1): « Non est ipse Pater qui Filius; sed inter Patrem et Filium expressa distinctio est. »

Quomodo Trinitas ibi accipiatur.

Cum vero dicitur Trinitas, id significari videtur quod significatur cum dicitur: tres personae; ut sicut non potest dici, Pater est tres personae, vel, Filius est tres personae, ita non debet dici, Pater est Trinitas, vel, Filius est Trinitas.

Hoc videtur contrarium esse praedictis.

Hic non est praetermittendum, quod cum supra dictum sit (dist. 25), Deum nec singularem nec multiplicem esse confitemur, idque sanctorum auctoritatis sive confirmatum, in contrarium videtur sentire Isidorus (7 Elym. cap. 4) dicens: « Distinguendum est inter Trinitatem et unitatem. Est enim unitas simplex et singularis; Trinitas vero multiplex et numerabilis, quia Trinitas est trium unitas. » Ecce unitatem dicit esse singularem, et Trinitatem multiplicem et numerabilem. Sed ad hoc dicimus, quia singularem accepit sicut et alii accipiunt unum; multiplicem vero et numerabilem, sicut alii dicunt trinum.

(1) Seu de Fide ad Gratianum, ut expresse inscribit Ambrosius (ex edit. P. Nicolai).

Ita etiam cum dicimus tres personas, nomine ternarii non quantitatem numeri in Deo ponimus. Hic ostendit quid significet in divinis nomina pertinentia ad pluralitatem; et circa hoc tria facit: Quaedam enim nomina pertinent ad pluralitatem, significantia ipsam pluralitatem, quorum significationem primo exprimit: quaedam vero significant id quod est principium pluralitatis, scilicet distinctio et discretio, quorum significationem secundo exponit, ibi: Cum autem dicimus, distinctae sunt personae, vel distinctio est in personis, confusionem, atque permixtionem excludimus. Quoddam vero est quasi continens pluralitatem, sicut hoc nomen Trinitas, quod est collectivum personarum, cuius significationem tertio explanat, ibi: Cum vero dicitur Trinitas, id significari videtur quod significatur cum dicitur, tres personae. Circa primum duo facit: primo exponit nomina significantia pluralitatem in communi, sicut hoc nomen plures; secundo nomina significantia pluralitatem in speciali, ibi: Ita et cum dicitur discretae personae . . . eandem intelligentiam facimus. Ubi primo exponit nomen pertinens ad binarium personarum; secundo nomen pertinens ad binarium, ibi: Similiter cum dicimus, duo sunt Pater et Filius, non dualitatis quantitatem ibi ponimus.

Cum autem dicimus, distinctae sunt personae . . . confusionem atque permixtionem excludimus. Hic exponit nomina significantia id quod est principium pluralitatis; et primo nomen distinctio; secundo nomen discretio, ibi: Ita et cum dicitur discretae personae . . . eandem intelligentiam facimus.

QUAESTIO I.

Hic quaeruntur duo: Primo de nominibus significantibus unitatem et pluralitatem in divinis;

Secundo de nominibus significantibus ea quae sunt pluralitati annexa.

Circa primum quaeruntur quatuor: 1.º utrum unitas sit in divinis, ut Deus vere unus dici possit; 2.º utrum sit ibi aliquis numerus; 3.º si utrumque est ibi, utrum nomina significantia unitatem et pluralitatem praedicent aliquid positive in Deo, vel tantum removendo, ut in littera dicitur; 4.º si ponunt aliquid aliquo modo, quid significant, utrum essentiam vel notionem.

ARTICULUS PRIMUS.

Utrum Deus possit dici unus. — (1 p., qu. 11, art. 5; et sup., dist. 1, qu. 2, art. 1; et 1 cont. Gent., cap. 45.)

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod Deus non possit dici unus. Principium enim determinatum alicujus generis non invenitur nisi in habentibus naturam illius generis, sicut anima non invenitur nisi in rebus viventibus. Sed unitas est in genere quantitatis sicut principium, sicut (1) et punctus. Ergo cum quantitas non sit in Deo, videtur quod nec unitas.

2. Praeterea, secundum Boetium (in Arith., cap. 7), unitas est potentia omnis numerus, unde omnes passiones numerorum inveniuntur unitate in unitate. Sed in Deo non est aliqua potentia ad multitudinem numeri. Ergo videtur quod non sit ibi unitas.

3. Praeterea, nihil potest dici unum nisi quod est in se terminatum et distinctum ab aliis; unde unitas consequitur actum formae terminantis. Sed Deus non potest dici in se terminatus; nihil enim est terminatum, nisi ejus essentiam termini circumplectuntur; quod Deo non competit. Ergo videtur quod non possit dici unus.

4. Praeterea, omne quod est unum, est connumerabile alteri. Sed Deus non est connumerabilis alicui creaturae; tum quia creatura et Deus in nullo (2) conveniunt, quia hoc esset prius utroque; nec inveniuntur aliqua connumerari, nisi quae in aliquo conveniunt; sicut dicimus duos homines vel duos equos; tum quia quod alteri connumeratur, est pars pluralitatis resultantis et exceditur ab ea; quod Deo non competit. Ergo Deus non potest dici unus.

Contra est quod dicitur Deuter. 6, 4: *Audi Israel: Dominus Deus tuus, Deus unus est.*

Praeterea, secundum Philosophum (10 Met., text. 4), illud quo mensurantur omnia quae sunt alicujus generis, est unum illius generis. Sed Deus est primum quo mensurantur omnes substantiae, ut dicit Commentator (in 10 Metaph., text. 7). Ergo videtur quod sit unum in genere substantiae.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod Deus summe et verissime unus est. Secundum enim quod aliquid se habet ad indivisionem, ita se habet ad unitatem; quia, secundum Philosophum (3 Metaph., text. 8, 9, 10, 11, 12), ens dicitur unum in eo quod non dividitur. Et ideo illa quae sunt indivisa per se, verius sunt unum quam illa quae sunt indivisa per accidens, sicut albus et Socrates quae

sunt unum per accidens; et inter illa quae sunt unum per se, verius sunt unum quae sunt indivisa simpliciter quam quae sunt indivisa respectu alicujus vel generis vel speciei vel proportionis. Unde etiam non dicuntur simpliciter unum, sed unum vel in genere vel in speciei vel in proportionem; et quod est simpliciter indivisum, dicitur simpliciter unum, quod est unum numero. Sed in istis etiam invenitur aliquis gradus. Aliquid enim est quod quamvis sit indivisum in actu, est tamen divisibile potentia, vel divisione quantitatis, vel divisione essentiali, vel secundum utrumque. Divisione quantitatis, sicut quod est unum continuitate; divisione essentiali, sicut in compositis ex forma et materia, vel ex esse et quod est; divisione secundum utrumque, sicut in naturalibus corporibus. Et quod aliqua horum non dividantur in actu, est ex aliquo in eis praeter naturam compositionis vel divisionis, sicut patet in corpore caeli et hujusmodi; quae quamvis non sint divisibilia actu, sunt tamen divisibilia intellectu. Aliquid vero est quod est indivisibile actu et potentia; et hoc multiplex est. Quoddam enim habet in sui ratione aliquid praeter rationem indivisibilitatis, ut punctum, quod praeter indivisionem importat situm; aliquid vero est quod nihil aliud importat, sed est ipsa sua indivisibilitas, ut unitas quae est principium numeri; et tamen inhaeret alicui quod non est ipsamet unitas, scilicet subjecto suo. Unde patet quod illud in quo nulla est compositio partium, nulla dimensionis continuas, nulla accidentium varietas, nulli inhaerens, summe et vere unum est, ut concludit Boetius (de unitate et uno, cap. 1). Et inde est quod sua unitas est principium omnis unitatis et mensura omnis rei. Quia illud quod est maximum, est principium in quolibet genere, sicut maxime calidum omnis calidi, ut dicitur 2 Metaphysic. (text. 4), et illud quod est simplicissimum, est mensura in quolibet genere, ut 10 Metaphysic. (text. 5) dicitur.

Ad primum ergo dicendum, quod unum dupliciter dicitur. Est enim unum quod convertitur cum ente, et est unum quod est principium numeri. Loquendo de uno quod convertitur cum ente, non est determinatum ad genus quantitatis, immo invenitur in omnibus entibus; et ideo sicut Deus est ens non aliquo esse quod non sit ipse, ita etiam est unus non aliqua unitate quae non sit ipse, sed per essentiam suam; et ideo maxime unum est. Loquendo autem de uno quod est principium numeri, non potest transiri in divinam praedicationem quantum ad genus suum quod est quantitas, sed quantum ad differentiam suam quae ad perfectionem pertinet, sicut indivisibilitas et prima ratio mensurandi vel aliquid hujusmodi.

Ad secundum dicendum, quod secundum Avicennam (tract. 3 Metaph. cap. 3) unitas et numerus quae considerat Arithmetici non sunt illa unitas et multitudo quae inveniuntur in omnibus entibus; sed solum secundum quod inveniuntur in rebus materialibus, secundum quod pluralitas causatur ex divisione continui; ex hoc enim possunt inveniri omnes illae passiones in numeris quas Arithmetici demonstrant, sicut multiplicatio et aggregatio, et hujusmodi, quae fundantur supra divisionem infinitam continui. Unde est infinitas in numero, secundum Philosophum (5 Physic., text. 33), et ideo etiam talis unitas est potentia omnis

(1) *Al. sic.*

(2) *Al. in nullo modo.*

numeris. Nihilominus tamen intelligendum est quod in Deo est omnis numerus secundum potentiam, non quidem passivam, sed activam, secundum quod ipse, vel ut omnium causa, praecepit in se omnium numerum, secundum Dionysium (cap. 3 de div. Nom.), prout omnia in ipso dicuntur esse sicut in principio efficiente et exemplari. Sed sic non procedit obiecto.

Ad tertium dicendum, quod Deus est aliquid determinatum in se, alias non possent de ipso negari conditiones aliorum entium. Nec dicitur determinatum ens quia aliquo termino finitus sit, sed quia per excellentiam sui esse, quod est simplicissimum, additionem non recipiens, ab omnibus aliis distinguitur.

Ad quartum dicendum, quod quamvis Deus et creatura non conveniant in aliquo uno secundum aliquem modum convenientiae, tamen est considerare communitatem analogiae inter Deum et creaturam, secundum quod creaturae imitantur ipsum prout possunt. Unde aliquo modo potest connumerari aliis rebus, ut dicitur, quod Deus et Angelus sunt duae res, non tamen simpliciter et proprie, sicut creaturae ad invicem communerantur, quae univoce in aliquo uno conveniunt. Et ex hoc non sequitur quod Deus sit pars alicujus, vel quod Deus et Angelus sint aliquid majus quam Deus; sed quod sint plures res.

ARTICULUS II.

Utrum in Deo sit aliquis numerus.

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod in Deo non sit aliquis numerus. Sicut enim dicit Boetius (lib. 1 de Trinit., cap. 5) hoc vere unum est, in quo est nullus numerus; et loquitur de Deo qui summe unum est. Ergo videtur quod non sit in eo aliquis numerus.

2. Praeterea, secundum Isidorum (3 Etymol. cap. 3 (1)), numerus dicitur quasi unus *meros* (2), scilicet divisio. Sed in Deo non est divisio. Ergo nec numerus.

3. Item, ubi invenitur numerus, et passiones numeri. Sed aggregatio et multitudo et hujusmodi, quae sunt passiones numeri, non inveniuntur in Deo. Ergo nec numerus.

4. Praeterea, numerus est multitudo mensurata per unum, ut dicitur 10 Metaphysic. (text. 20 et 25). Sed Deus est mensura non mensurata, sed omnia mensurans. Ergo videtur quod numerus in divinis non competat.

Contra est quod habetur 1 Joan. 3, 7: *Tres sunt qui testimonium dant in caelo: Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt.* Sed tres dicit aliquem numerum. Ergo videtur quod ibi sit numerus.

Praeterea, ubicumque est distinctio vel discretio, ibi est aliquis numerus. Sed dicimus divinas personas esse discretas vel distinctas. Ergo in divinis personis esse numerus.

SOLUTIO. Respondeo dicendum, quod sicut ratio unitatis consistit in indivisione, ita et ratio numeri

(1) Quod subiungitur ex Isidoro, nullibi apud illum occurrit (ex edit. P. Nicolai).

(2) *Al. unicus, merus*, scilicet divisio. *Nicolaus*: unus *meros* (*μερος*) vel *unicus merismus* (*μερισμός*) scilicet divisio. *S. Th. Opera omnia* V. 6.

vel multitudinis consistit in divisione vel distinctione aliqua. Unde ea quae invenimus divisa simpliciter, dicimus esse multa simpliciter; et quae invenimus divisa secundum quid, dicimus esse multa secundum quid. Divisio autem simpliciter attenditur vel secundum essentiam, sive formam; vel secundum quantitatem, sive materiam; unde ea quae differunt secundum essentiam, dicimus esse multa, ut hominem et lapidem; et similiter duas partes lineae jam divisae dicimus duas lineas. Divisio autem secundum quid est quae attenditur secundum proprietates rei; sicut dicimus hominem album esse alium et distinctum a se nigro, et adhuc magis secundum quid in illis in quibus attenditur diversitas relationum secundum rationem tantum; sicut punctus si diceretur multiplex, secundum quod est principium plurium linearum. Sciendum est igitur quod in divinis non est numerus simplex, qui est per divisionem essentiali vel quantitatis; sed est numerus quidam, scilicet numerus relationum, non tamen relationum existentium in Deo secundum rationem tantum, sed realiter in ipso subsistentium. Unde numerus divinarum personarum est medius inter numerum qui est numerus simpliciter, et numerum qui est in ratione (1) tantum, sicut punctus dicitur multiplex secundum rationem tantum. Est enim minus de ratione numeri in numero personarum quam in numero simpliciter, et plus quam in numero qui est secundum rationem tantum. Si autem compareremus numerum personarum ad numerum proprietatum absolutarum qui est in creaturis, habebunt se sicut excedentia et excessa. Si enim attendatur ratio distinctionis, invenitur major distinctio in proprietatibus absolutis creaturarum quam in divinis personis; quia color et sapor distinguuntur secundum aliud et hoc esse accidentale, sed in divinis personis est unum et idem esse trium personarum. Si autem consideretur perfectio distinctio, sic numerus personarum excedit, quia relationes in divinis sunt subsistentes personae. Unde ad numerum relationum sequitur numerus personarum, non autem ad numerum proprietatum in creaturis, quia proprietates in creaturis non sunt subsistentes, sed tantum inhaerentes.

Ad primum igitur dicendum, quod Boetius loquitur de unitate essentiali; et in essentia nullus numerus cadit, sed tantum in personis, qui etiam non est numerus absolute sed numerus quidam.

Ad secundum dicendum, quod quamvis divisio non sit proprie in Deo, tamen ibi est personarum distinctio, quae sufficit ad rationem talis numeri qualis in Deo ponitur.

Ad tertium dicendum, quod aggregatio et hujusmodi sunt passiones numeri qui consequitur divisionem continui, ut Avicenna dicit (tract. 3 Metaph., cap. 3); et hunc numerum constat in Deo non esse.

Ad quartum dicendum, quod in numero absoluto pluralitas habet quandam compositionem et aggregationem, quae est minus certa quam unum, quod est principium ipsius; et ideo non solum quantum ad intellectum, sed etiam quantum ad rem est mensurabilitas multitudinis talis per unitatem. Sed in numero relationum vel personarum

(1) *Al. in relatione.*

non est aliquis ordo certitudinis vel compositionis in re; et ideo numerus in Deo non est multitudo mensurata, nisi forte secundum acceptionem intellectus tantum, qui componit etiam quae composita non sunt secundum quod diversa ex eis intelligitur, secundum quod etiam propositiones affirmativas in divinis format.

ARTICULUS III.

Utrum unitas et numerus ponant aliquid in divinis vel removeant. — (1 p., qu. 50, art. 5; et quol. 10, art. 10.)

Ad tertium sic proceditur. 1. Videtur quod unitas et numerus aliquid ponant in divinis, et non dicantur secundum remotionem tantum. Si enim per unum removeatur aliquid, non removeatur nisi pluralitas; et similiter si per pluralitatem removeatur aliquid, non removeatur nisi unitas. Si ergo utrumque dicatur per remotionem, tunc utrumque non erit nisi remotio remotionis. Sed privatio privationis nihil est nisi secundum intellectum, qui potest sic multiplicari in infinitum, sicut dicit Avicenna (3 tract. Metaph., cap. 6). Ergo secundum hoc numerus et unitas non essent realiter in Deo, sed in ratione intelligentis tantum, et sic non possent dici plures personae sed plures rationes, quod videtur haereticum.

2. Praeterea, omnis privatio vel negatio definitur per positionem. Si igitur unitas privat multitudinem vel numerum, in definitione unitatis cadit numerus vel multitudo.

3. Item, cum multitudo dicatur per remotionem unitatis, oportet quod in definitione ejus ponatur unitas, et ita erit circulus in definitione; quod non potest esse; quia sic idem erit prius et posterius, notus et minus notum.

4. Praeterea, si unum dicatur secundum negationem, dicitur per negationem divisionis, ut dicit Philosophus (3 Metaph., text. 17), quod unum est quod non dividitur. Sed divisio videtur in intellectu suo habere multitudinem, quia omne divisum est multiplicatum. Ergo in definitione unitatis cadit multitudo, nec unquam potest definiri multitudo, nisi accipiatur in definitione ejus unitas. Ergo videtur quod erit circulus, ut prius.

5. Praeterea, privatio nunquam constituit habitum, nec e converso; et similiter nec affirmatio negationem, nec unum contrarium alterum. Sed multitudo constituitur ex unitatibus. Ergo videtur quod unitas non privet multitudinem, nec e converso.

6. Item, quidquid dicitur de Deo et creatura, nobiliori modo est in Deo quam sit in creatura. Sed numerus et unitas in creaturis non sunt per modum remotionis tantum, sed per modum positionis; cum numerus sit quaedam species quantitatis, et unitas principium illius, et iterum cum se habeant sicut mensura et mensuratum. Ergo cum nobilior sit esse quam non esse, videtur etiam quod in Deo positive aliquid praedicatur.

Contra, secundum Philosophum (10 Metaph., text. 8), unum opponitur multitudini, sicut privatio habitui. Sed privatio non praedicatur aliquid positive. Ergo nec unum. Sed ex unitatibus constituitur numerus. Ergo nec numerus aliquid positive praedicatur.

Praeterea, Philosophus (3 Metaph., text. 8) dicit, quod unum dicitur ex eo quod non dividitur. Sed

hoc est negatio tantum. Ergo videtur quod unum nihil positive praedicatur, et eadem ratione nec numerus ex unitatibus constituitur.

Solutio. Respondeo dicendum, quod de quidditate unitatis invenitur diversitas et inter Philosophos et inter Magistros. Avicenna enim (3 tract. Metaph., cap. 6) dicit, quod unum quod convertitur cum ente, est idem quod unum quod est principium numeri; et multitudo quae est numerus, est idem quod multitudo quae dividit ens; et sic vult quod utrumque aliquid positive addat supra ea quibus adjungitur, eo quod in uno intelligitur esse non solum sicut in subjecto, sed sicut illud quod clauditur in intellectu suo. Unde unum est quoddam esse quod non dividitur. Et istud esse non dicitur quod sit esse substantiae; quia sic non inveniretur in accidentibus unitas et numerus. Nec etiam est esse commune ad substantiam et ad accidentia, quia sic inveniretur aliquis numerus qui non esset accidentis. Sed dicit, quod est esse accidentis, et per illud esse adveniens post esse completum substantiae dicitur substantia una; sicut per esse albedinis dicitur esse substantia alba; et inde probat quod numerus est accidentis tantum. Et secundum hoc unitas dicitur intentionem accidentalem, et ex aggregatione talium intentionum efficitur numerus, qui est species quantitatis. Et hanc positionem sequentes quidam Theologi, dicunt, quod unitas et numerus transferuntur in divinam praedicationem, non quantum ad esse accidentis vel quantitatis, sed quantum ad rationem propriam unitatis vel numeri; et ita positive aliquid in Deo praedicant, sicut scientia et bonitas, et alia quae sic de Deo dicuntur.

Alii Philosophi, scilicet Aristoteles (2 Metaph., text. 7 et 8) et Averroes, dicunt, quod unum et multa quae dividunt ens, non sunt idem cum uno quod est species quantitatis. Et hoc rationabile est. Non enim convenit aliquid contentum sub inferiori esse differentiam superioris, sicut rationale non est differentia substantiae. Unde nec multitudo quae est sub quantitate, potest esse differentia entis simpliciter. Dicunt ergo, quod unum quod convertitur cum ente, nihil positive addit ad id cui adjungitur, eo quod res non dicitur esse una per aliquam dispositionem additam: quia sic esset abire in infinitum, si ista etiam dispositio, cum sit una, per aliquam aliam unitatem una esset. Unde dicunt, quod unum clauditur in intellectu suo ens commune, et addit rationem privationis vel negationis ejusdem super ens, id est indivisionis. Unde ens et unum convertuntur, sicut quae sunt idem re, et differunt per rationem tantum, secundum quod unum addit negationem super ens. Unde si consideretur ratio unius quantum ad id quod addit supra ens, non dicitur nisi negationem tantum; et eadem ratione multitudo non addit supra res multas nisi rationem quandam, scilicet divisionis. Sicut enim (1) unum dicitur ex eo quod non dividitur, ita multa dicuntur ex eo quod dividuntur; prima (2) autem ratio divisionis, secundum quam aliquid ab alio distinguitur, est in affirmatione et negatione; et ideo multitudo dicitur in ratione sua negationem, secundum scilicet quod multa sunt quorum unum non est alterum; et huiusmodi divisionis hoc modo acceptae in ratione multitudinis, negatio importatur in ratione unius.

(1) *Al.* Si enim.

(2) *Al.* Praeterea.

Et sic accepta, unum, et multa sunt de primis differentis entis, secundum quod ens dividitur in unum et multa et in actum et in potentiam. Unde sic accepta non determinantur ad aliquod genus; et sic haec multitudo sic accepta non est numerus qui est species quantitatis: nec hoc unum sic acceptum, est unum quod est principium numeri. Sed secundum praedictos Philosophos, Aristotelem (3 Metaph., text. 12), Averroem et Avicennam (tract. 5 Metaph., cap. 3), unum, secundum quod est principium numeri, ponit aliquid additum ad esse, scilicet esse mensurae, cuius ratio primo invenitur in unitate, et deinde consequenter in aliis numeris et deinceps in quantitibus continuis; et deinde translatum est hoc nomen ad alia omnia genera, ut dicit Philosophus (10 Metaph., text. 5). Quidam vero medium inter utrumque tenent, consentientes Aristoteli in hoc quod unum quod convertitur cum ente, non addit aliquid positive supra id cui adjungitur; Avicennae vero in hoc quod dicit, unum, secundum quod est principium numeri, et secundum quod convertitur cum ente, esse idem, et non differre nisi ratione; et sic, secundum eos, addit aliquid positive supra id cui adjungitur. Ratio autem eorum quod unum utroque modo differat tantum ratione, est. Cum enim unum sequatur actum formae distinguuntis, ex hoc quod forma dat esse, habet unum quod convertitur cum ente; sed ex secundo actu formae, qui est distinguere ab aliis, habet quod sit principium numeri, et quod computetur in genere accidentis: quia ista distinctio secundum rationem sequitur esse completum. Sed hoc non potest stare: quia si unitas quae est principium numeri, dicitur secundum rationem privationis, tunc non erit aliquid nisi in anima; ita etiam nec numerus cuius est principium, unde non posset esse species in aliquo genere. Est ergo differentia inter duas opiniones primas, quia prima non distinguit inter unum et multa, prout sunt in genere quantitatis, et prout sunt primae differentiae entis; secunda autem opinio distinguit, ut dictum est, paulo sup., et hanc credo esse veriorum. Dico ergo secundum hanc, quod numerus et unitas, secundum quod sunt in genere quantitatis, non inveniuntur nisi in quibus invenitur commensuratio quantitatis: unde inveniuntur tantum in rebus habentibus quantitatem continuam; unde Philosophus dicit, quod numerum cognoscimus divisione continui; et hic tantum numerus est subjectum arithmetici, ut etiam Avicenna (tract. 5 Metaph., cap. 3) dicit. Unde iste numerus et unitas non venit in divinam praedicationem; sed tantum unum et multitudo secundum quod sunt de aliis quae consequuntur universaliter ens; et ita huiusmodi termini nihil addunt in divinis secundum rationem supra id de quo dicuntur, nisi rationem negationis tantum, secundum quod Magister dicit in littera.

Ad primum ergo dicendum, quod in multitudine negatio est, secundum quod una res distinguitur ab alia per negationem; unde in multitudine est negatio vel privatio realis, secundum quod una res non dicitur esse alia; et huiusmodi distinctionem per negationem negat negatio importata in ratione unitatis. Unde dico, quod negatio ista in qua perficitur ratio unitatis, non est nisi negatio rationis tantum. Omnis enim respectus qui est entis ad negationem vel ad non ens, non est nisi rationis. Unde relatio qua refertur ens ad non ens, non est

nisi tantum in ratione; et similiter privatio, quae de ente negatur non ens, est in ratione tantum, ut privatio privationis, vel negatio negationis. Et sic patet quod non ponimus distinctionem in divinis personis secundum rationem tantum, quia dicimus quod una persona realiter non est alia.

Ad secundum dicendum, quod, ut ex praedictis, in corp. art., patet, unum non importat negationem nisi in ratione. Unde secundum rem magis se habet ad positionem quam multitudinem, in qua importatur realis negatio, secundum quam res a re distinguitur. Et ideo unum in intellectu est prius quam multitudo, quamvis secundum sensum vel imaginationem sit e converso, ut dicit Philosophus (10 Metaph., text. 9); quia sic composita priora sunt simplicibus et divisa indivisis; et ideo in definitione unius non cadit multitudo, sed illud quod est prius secundum intellectum unitate. Primum enim quod cadit in apprehensione intellectus, est ens et non ens; et ista sufficiunt ad definitionem unius, secundum quod intelligimus unum esse ens, in quo non est distinctio per ens et non ens; et haec, scilicet distincta per ens et non ens, non habent rationem multitudinis, nisi postquam intellectus utrique attribuit intentionem unitatis; et tunc definit multitudinem id quod est ex unis, quorum unum non est alterum; et sic in definitione multitudinis cadit unitas, licet non e converso.

Ad tertium dicendum, quod haec est vera definitio unius: Unum est ens quod non dividitur; quamvis Avicenna (tract. 5 Metaph., cap. 6), nitatur eam improbare ratione inducta. Est enim duplex divisio: scilicet divisio secundum quantitatem; et talis divisio consequitur rationem multitudinis, eo quod rationem multitudinis communiter acceptae sequitur ratio numeri, prout est species quantitatis, secundum quod addit rationem mensurae; unde dicit Philosophus (10 Metaph., text. 21), quod numerus est multitudo mensurata per unum; et rationem numeri sequitur intellectus divisionis continui: ratio enim divisionis et quantitatis et mensurae, secundum Commentatorem (10 Metaph., text. 1), prius invenitur in quantitate discreta quam in quantitate continua; et talis divisio non ponitur in definitione unius quod convertitur cum ente. Est etiam quaedam divisio secundum formam vel essentiam, secundum quod una res per formam suam dividitur ab alia; et ista divisio primo invenitur in affirmatione et negatione, quae secundum intellectum praecedunt rationem unius, ut dictum est in respons. ad primum. Et sic patet quod non erit circulus in definitione.

Ad quartum dicendum, quod unum dupliciter dicitur, scilicet quod est principium numeri, et quod convertitur cum ente. Loquendo de uno quod est principium numeri, ut dictum est, in corp. art., ponit aliquid additum supra ens quod dicitur unum, scilicet rationem mensurae: unde hoc unum potest dupliciter considerari: aut secundum id quod est; aut secundum id quod consequitur ad intellectum ejus, scilicet relationem quandam. Si secundo modo, sic opponitur multitudini numerali relative, sicut principium ad principiatum, sicut punctus ad lineam, et sicut pars ad totum et magis proprie sicut mensura ad mensuratum. Si primo modo, tunc dupliciter: quia vel considerabitur ipsum unum cum praecisione, scilicet quod est tantum unitas; et sic habebit disparatam oppositionem mensurae ad alios numeros

(quilibet enim numerus, secundum quidditatem suae speciei, habet specialem rationem mensurae, sicut species oppositae sunt disparatae) et talis oppositio reducitur ad contrarietatem, sicut principium: quia species disparatae distinguuntur differentiis contrariis, quibus primo dividitur genus, ut probatur 10 Metaph. (text. 24). Vel sine praecisione, et sic unitas nullam oppositionem habet ad numerum, sed est constituens ipsum. Si autem loquimur de uno quod convertitur cum ente, sic unum habet rationem privationis, ut dictum est, in corp. art., respectu divisionis quae salvatur in multitudine; et ita opponitur multitudini, sicut privato habitui, ut dicit Philosophus (10 Metaph., text. 9). Unde etiam aequale opponitur magno et parvo, sicut privato. Nec unum est privatio illius multitudinis quam constituit; sed multitudinis quae negatur esse in ipso quod dicitur unum. Non enim de ratione sua unum privat omnem divisionem; sed sufficit ad rationem ejus, quaecumque divisio removeatur. Et inde potest esse quod unum est pars multitudinis, et quod ipsa multitudo dicitur quodammodo unum, prout scilicet aliquid non dividitur, ad minus secundum intellectum aggregantem; sicut etiam ipsum malum non est omnino expers boni, quia non privat quodlibet bonum per malum.

Ad quantum dicendum, quod multitudo numeralis, quae est species quantitatis, ponit aliquid in creaturis. Haec autem non transfertur in divina, nisi forte secundum rationem distinctionis quam habet ex ratione multitudinis simpliciter. Multitudo vero quae dividit ens, non addit accidens positive supra ens, sed rationem distinctionis tantum, secundum quod una non est altera; et sic est etiam in divinis.

ARTICULUS IV.

Utrum unum et numerus significant essentialiam.

Ad quartum sic proceditur. 1. Videtur quod huiusmodi dictiones significant divinam essentialiam. Quidquid enim ad se dicitur in divinis, substantialiter dicitur, et essentialiter significat; sed huiusmodi dictiones secundum suum nomen non referuntur ad aliud, sed ad se dicuntur. Ergo sunt essentialia.

2. Praeterea, secundum Boetium (1 de Trinit., cap. 6), omnia praedicamenta mutantur in substantiam, cum in divinam praedicationem venerint, praeter ad aliquid. Sed numerus et unitas videtur ad quantitatem pertinere. Ergo sunt essentialia.

3. Si dicas, quod significant essentialiam quando adiunguntur termino essentiali, ut cum dicitur unus Deus; et notionem, quando adiunguntur personali, ut cum dicitur unus Pater, contra. Quaecumque dicuntur non secundum unam rationem, aequivoce dicuntur. Sed non est eadem ratio unitatis personalis et essentialis; sicut nec est eadem ratio distinctionis essentialis et personalis. Ergo videtur quod aequivoce de eis dicantur.

4. Item, unum pertinet ad essentialiam; unde dicimus, quod Pater et Filius sunt unum propter essentialiam unitatem. Sed cum multum constituitur ex uno, ad quodcumque genus pertinet significatio unius, et significatio multitudinis. Ergo videtur quod etiam omnia nomina significantia distinctionem vel pluralitatem, significant essentialiam.

Contra, quidquid essentialiter dicitur, de singulis personis praedicatur. Sed termini numerales non praedicantur de Patre: non enim potest dici, quod Pater sit duo vel tres. Ergo videtur quod non significant essentialiam, et ita nec unum, quod est pluralitatis principium.

Solutio. Respondeo dicendum, quod, ut patet ex dictis, art. antec., in divinis non est aliqua unitas et multitudo, nisi secundum quod unum et multa dividunt ens commune. Et hoc modo, ut dictum est, non addunt aliquid supra ens, de quo dicitur unitas vel multitudo, nisi secundum rationem. Unde sicut ens communiter se habet ad absolutam et relativam, et similiter distinctio et indistinctio, quae secundum rationem adduntur, ita et unum et multa quae dividunt ens commune. Et ideo secundum quod diversis adiunguntur significant essentialiam vel notionem. Unitas enim essentialis est ipsa essentia divina secundum quod est indivisa, et unitas personalis Patris est unitas proprietatis secundum quod non est divisa; et similiter multitudo vel pluralitas personarum sunt ipsae personae secundum quod sunt distinctae; et quia non est ibi aliqua distinctio essentialium, ideo nec aliqua pluralitas essentialis.

Ad primum igitur dicendum, quod huiusmodi dictiones, secundum rationem quam addunt eis de quibus dicuntur, non ponunt relationem, nec aliquid; et ideo secundum nomina quae imponuntur ab huiusmodi rationibus, non referuntur ad aliud; sed quantum ad illud circa quod ponitur ista ratio, possunt importare et absolutum et relatum.

Ad secundum dicendum, quod, ut dictum est, art. 2 huius quaest., pluralitas non venit in divinam praedicationem ex multitudine quae est species quantitatis; et ideo ratio non procedit.

Ad tertium dicendum, quod ratio unitatis ponit ens indivisum simpliciter: unde abstracta a quolibet modo distinctionis: unde secundum unam rationem communem dicitur persona una et essentialia una, quamvis sit non una ratio distinctionis in speciali. Unde ex hoc non habetur quod aequivoce praedicetur.

Ad quartum dicendum, quod sicut ens absolute dicitur intelligitur de substantia, ita unum absolute dicitur, prout significatur in neutro genere, quod substantivatur, importat unitatem absolute et significat unitatem substantiae. Sed talis unitas non constituit numerum personarum, sed constitueret numerum essentialium, si essent ibi. Sed in masculino genere non significat unitatem absolute, sed ponit unitatem circa terminum cui adiungitur, quia adiectivum est; unde importat unitatem convenientem illi termino. Et ideo cum dicitur unus Deus, importat unitatem essentialem; et cum dicitur unus Pater, importat unitatem personalem; et haec unitas constituit numerum personarum, qui ad relationem pertinet.

Et per hoc patet responsio ad illud quod in contrarium obijebatur.

QUAESTIO II.

Deinde quaeritur de nominibus quae sunt pluralitati adnexa; et circa haec quaeruntur duo: 1.º de his quae se habent ad pluralitatem sicut principium; 2.º de nomine Trinitatis, quod consequitur pluralitatem, quasi collectivum.

ARTICULUS PRIMUS.

*Utrum in Deo sit diversitas.
(De Pot., qu. 9, art. 8.)*

Ad primum sic proceditur. 1. Videtur quod in Deo sit diversitas. Sicut enim unum in substantia facit idem, ita multitudo in substantia facit diversitatem. Sed dicit Hilarius (de Synod., ant. med.), quod Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt quidem per substantiam tria, per consonantiam vero unum. Ergo est ibi diversitas.

2. Praeterea, sicut unum dicitur ex eo quod non dividitur, ita multa vel plura dicuntur ex eo quod dividuntur. Sed Pater et Filius sunt plures. Ergo videtur quod ibi sit diversio.

3. Item, alienum denominatur ab alio. Sed Filius est alius a Patre. Ergo potest etiam dici alienus.

4. Item, videtur quod possit dici singularis: quia singulare significat aliquid demonstratum, subsistens in natura communi. Sed hoc modo est Pater. Unde supra, dist. 19, dixit Damascenus (ex lib. 3 Fid. orth., cap. 6) quod se habet sicut individuum. Ergo videtur quod possit dici singularis.

5. Praeterea, videtur quod possit dici unicus, per hoc quod cantat Ecclesia: *Trinum Deum, unicumque cum favore praedicat* (1).

6. Item videtur quod non possit ibi esse discretio. Discretum est enim quaedam differentia quantitatis. Sed in divinis non est quantitas. Ergo nec discretio.

Et quaeritur generaliter, quid de huiusmodi possit concedi in divinis.

Solutio. Respondeo dicendum, quod circa fidem Trinitatis, fuerunt duae haereses: scilicet Arij, qui induxit pluralitatem essentialiam; et Sabellii, qui abstulit pluralitatem personarum; quorum utrumque concedit fides catholica; et ideo ea oportet concedere quae utrique haeresi adversantur, et ea negare quae utrique sunt consona.

Unde contra Arium quatuor ponit ecclesia: scilicet essentialiam unitatem, et ex hoc confitetur Deum unum, et negat diversitatem. Secundo essentialiam divinam simplicitatem; et ideo confitetur simplicem et negat multiplicitatem vel divisionem, quae ponit rationem totius et partis, quae simplicitati adversantur, et similiter separationem. Tertio ponit similitudinem in natura deitatis, prout significatur ut forma quaedam; et ideo praedicat Filium similem Patri et negat alienum: quia alienum dicitur quod est extraneum a natura alicujus. Quarto ponit indivisam virtutem et magnitudinem trium personarum, et ideo ponit aequalem et negat disparem vel inaequalem.

Similiter contra Sabellium quatuor ponit. Primo naturae communicationem pluribus suppositis, et ideo praedicat pluralitatem et excludit singularitatem. Secundo ponit quod ista pluralitas non est tantum rationis, sed etiam rei, quia sunt tres res; et ideo praedicat discretionem, et excludit unicum. Tertio ponit in istis rebus personalibus esse ordi-

(1) In officio dedicationis Ecclesiae ad finem hymni *Urbs beata Hierusalem*, qualis tempore S. Thomae legi solebat, ut in veteri Praedicatorum rituali ad annum 1255 scripto et sic apud nos Parisiis extante reperitur: etsi posteriores immutarunt: *Unum quoque cum fervore praedicat*. An melius? (ex edit. P. Nicolai).

nem originis; et ideo praedicat discretionem quae ordinem quemdam importat, et excludit confusionem. Quarto ponit tres personas unitas societate quadam amoris, qui est Spiritus sanctus, et ideo praedicat consonantiam, ut patet ex Hilario (ubi sup.) et excludit solitudinem.

Ad primum igitur dicendum, quod unum in substantia prout significat essentialiam, facit idem; et similiter multitudo in substantia, quae est essentialis, facit diversum. Sed cum dicit Hilarius quod sunt per substantiam tria, accipit substantiam pro hypostasi non pro essentiali.

Ad secundum dicendum, quod ubi est numerus simpliciter, ibi est divisio vel per essentialiam vel per quantitatem. Sed talis numerus non est in divinis, sed numerus quidam, ut dictum est; et ad istum numerum sufficit distinctio relationum.

Ad tertium dicendum, quod quavis Filius dicitur alius a Patre, non tamen dicitur alienus, quia hoc sonat inextraneitatem naturae, denominatur enim alienum ab alienate naturae, et non ab alienate suppositi.

Ad quartum dicendum, quod persona divina non potest dici singularis proprie, quia singulare est ejus essentialis est incommunicabilis; essentialis autem Patris non est incommunicabilis.

Ad quintum dicendum, quod ratioe dicta non potest Deus dici unicus; et si invenitur, improprie accipitur unicus pro uno; et ita glossandae sunt omnes auctoritates tales, in quibus aliquid praedictorum ponitur.

Ad sextum dicendum, quod discretio non salvatur in divinis quantum ad rationem quantitatis, sed solum quantum ad rationem ordinis.

Ad quaestionem patet responsio per jam dicta.

ARTICULUS II.

*Utrum Trinitas sit nomen essentialiale.
(1 p., qu. 51, art. 1.)*

Ad secundum sic proceditur. 1. Videtur quod Trinitas sit nomen essentialiale. Quidquid enim ad aliud non refertur, est essentialiale. Sed Trinitas, secundum nomen suum, est huiusmodi. Ergo etc.

2. Praeterea, quidquid praedicatur de singulis personis et de omnibus simul singulariter et non (1) pluraliter, est essentialiale. Sed hoc nomen *Trinitas* videtur huiusmodi esse: quia trinitas dicitur quasi trium unitas, et illa unitas significat divinam essentialiam. Unde cum possit dici, Pater est essentialis, et unitas essentialis, potest dici quod est unitas trium, et ita quod est trinitas, et similiter Filius et Spiritus sanctus; et hi tres sunt una trinitas et non plures trinitates. Ergo videtur quod sit essentialiale.

3. Si dicas quod non, quia est collectivum personarum; contra. Secundum Bernardum (lib. 3 de Considerat., parum post med.), inter omnes unitates arcem tenet unitas Trinitatis. Sed inter omnes unitates est minor illa quam importat nomen collectivum. Ergo videtur quod non sit collectivum, et ita nullo modo significat relationem.

Contra est quod dicit Boetius (lib. 4 de Trinit., cap. 12), quod ipsum nomen Trinitatis ad relationem pertinet. Ergo non est essentialiale.

(1) *Al. deest non.*

Solutio. Respondeo dicendum, quod in nomine Trinitatis importatur unitas et numerus quidam; sed unitas in divinis dicitur dupliciter: scilicet unitas essentialis, et unitas personalis. Unde quidam dicunt quod nomen Trinitatis importat unitatem personalem; et secundum eos sic exponitur Trinitas quasi ter unitas, quia sunt ibi tres unitates personales; et secundum hoc absolute relationem significat. Alii dicunt, quod unitas importata, est unitas essentialis; et sic isti exponunt: Trinitas, idest triunitas; sicut etiam Isidorus in littera exponit. Unde et hoc videtur convenientius esse cum nos a Trinitate nominemus Deum trinum; et non potest dici ter unus: quia cum dicitur Deus unus significatur unitas essentialis; et secundum hoc Trinitas significat utrumque, scilicet unitatem essentialis, et distinctionem personarum.

Ad primum igitur dicendum, quod Trinitas quantum ad id ad quod significandum imponitur, non significat relationem, sed numerum; unde secundum nomen, ad aliud non refertur, sed quantum ad ea circa quae ponitur numerus iste in divinis significat ipsas relationes, quae solum in divinis numerantur; et non addit aliquid secundum rem, sed tantum rationem negationis, ut dictum est, in hac dist., q. 1, art. 5; et hoc convenit Trinitati, scilicet quod sit ad aliquid, non in quantum est trinitas, sed in quantum est Trinitas divina; unde habet relationem implicitam.

Ad secundum dicendum, quod haec est falsa: *Pater est Trinitas.* Quamvis enim hoc nomen Trinitas propter modum significandi, quia significatur in abstracto, significat unitatem essentialis in recto, et numerum personarum in obliquo quantum ad etymologiam nominis, prout dicitur trinitas, trium unitas; tamen quantum ad impositionem nominis

est e converso. Impositum est enim nomen ad significandum ab ipso numero qui in nomine importatur. Unde quantum ad veram nominis significationem idem significatur cum dicitur Trinitas, ac si diceretur: Tres personae unius essentialis; sicut Magister exponit. Unde patet quod Pater non potest Trinitas dici. Similiter cum dicitur: Deus est trinitus, significatur quod est habens tres personas in una essentia, unde ly *Deus* supponit tunc vel essentialiam vel suppositum indistinctum.

Ad tertium dicendum, quod hoc nomen Trinitas habet aliquid simile cum nomine colectivo, non tamen est vere collectivum. In colectivo enim est duo considerare, scilicet multitudinem eorum quae colliguntur, quae simpliciter sunt per essentialiam divisa, et id in quo colliguntur, quae est minima unitas. Sed in nomine Trinitatis est e converso quia illud in quo colliguntur tres personae, est maxima unitas scilicet unitas essentialis; personae autem quae colliguntur, habent minimum de ratione realis multitudinis tamen est aliqua similitudo in quantum est aliquis numerus et aliqua unitas utrobique, unde supra, dist. 19, dixit Magister, quod est quasi collectivum.

Expositio textus.

Quia nec numerus nec quantitas ibi est. Per hoc patet quod Magister intendit quod unitas et multitudo non praedicant aliquid superadditum rebus quibus adiunguntur, nisi secundum quod sunt in genere quantitatis, et hoc modo de Deo non praedicantur.

Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. Hoc est expositum supra, dist. 2.

DISTINCTIO XXV.

Quid significatur, cum dicitur pluraliter, Tres personae, vel duae personae.

Practerea considerandum est, cum hoc nomen Persona, ut praedictum est (dist. 25), secundum substantiam dicitur, quae sit intelligentia dicti, cum pluraliter profertur: Tres personae, vel duae personae; et cum dicitur: Alia est persona Patris, alia est persona Filii, alia est persona Spiritus sancti. Si enim in his locutionibus personae vocabulum essentialitatem facit; plures essentialis conteri videmur, et ita plures deus. Si vero essentialis significationem ibi non tenet; alia est huius nominis ratio, cum dicitur: Pater est persona, vel Filius est persona; et alia cum dicitur, Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt tres personae, et cum dicitur: Alia est persona Patris, alia Filius et huiusmodi.

Quod videtur secundum essentialiam dici: Alia est persona Patris, alia Filius, sine tres personae, ut cum dicitur: Pater est persona, Filius est persona.

Persona enim, ut supra ait Augustinus (dist. 25, ex 7 de Trin., cap. 6), ad se dicitur, et idem est Deo esse personam quod esse; sicut idem est esse quod Deum esse. Unde manifeste colligitur quod essentialiam divinam praedicamus, dicentes: Pater est persona, Filius est persona, Spiritus sanctus est persona, idest, essentialis divina; et omnino unum et idem significatur nomine personae, idest divina essentia, cum dicitur: Pater est persona, Filius est persona, quod significatur nomine Dei, cum dicitur: Pater est Deus, Filius est Deus, et Deus est persona. Utrouque enim nomine essentialis divina intelligitur; quia utrumque secundum substantiam dicitur. Cum vero dicitur: Pater et Filius et Spiritus sanctus

sunt tres personae; quid nomine personae significamus? An essentialiam? Hoc enim videtur, si supra posita verba Augustini diligenter scrutemur. Supra enim dixi, quod ideo tres personae dicimus, quia id quod persona est, commune est tribus. Et item, quia Pater est persona, et Filius est persona, et Spiritus sanctus est persona, ideo tres personae dicuntur. Videtur ergo eandem tenere significationem hoc nomen, persona, cum dicitur, tres personae, quanto habet, cum dicitur: Pater est persona, Filius est persona, Spiritus sanctus est persona; quia, ut ostendit Augustinus (ubi sup.), hoc dicitur, idest tres personae, propter illud: quia id quod persona est, commune est eis. Id ergo quod commune est eis, id est Patri et Filio et Spiritui sancto, videtur significari nomine personae, cum dicitur, tres personae.

Aliter etiam videtur posse ostendi quod secundum essentialiam dicitur, etiam cum pluraliter profertur.

Aliter etiam videtur posse ostendi quod ibi nomine personae significatur essentialis, cum dicitur, tres personae. Ut enim supra (dist. 25), dixit Augustinus, ea necessitate dicimus tres personae, ut responderemus quaerentibus: Quid tres, vel quid tria? Cum ergo quaeritur: Quid tres, vel quid tria? convenienter respondetur, cum dicitur, tres personae. At cum quaeritur: Quid tres, vel quid tria? per quid de essentialia quaeritur. Non enim invenitur quid illi tres sint, nisi essentialis. Si ergo quaerenti recte responderemus, oportet ut respondendo essentialiam significemus; alioquin non ostendimus quid tres sint. Si vero responderemus, essentialiam significamus; ipsam essentialiam personae nomine intelligimus, cum dicitur, tres personae.

Opinio quorundam, qui putant, essentialiam significari nomine personae, cum dicimus tres personae.

Quibusdam videtur quod nomine personae significetur essentialis, cum dicitur tres personae; propterea quia Augustinus (5 de Trin., cap. 4) dicit, ideo dicit tres personae, quia commune est eis id quod est persona; ut sit talis intelligentia: Pater et Filius et Spiritus sanctus sunt tres personae, idest, sunt tres id habentes commune quod est persona; idest, tres sunt, quorum quisque est persona, idest essentialis. Sed quomodo juxta hanc intelligentiam dicitur: Alia est persona Patris, alia Filius? Et hoc etiam illi volunt intelligere, scilicet alius est Pater, et alius est Filius, id tamen commune habentes quod est persona. Et hoc confirmant auctoritate Augustini qui (in 7 lib. de Trinit., cap. 8) ait: « Tres personae ejusdem essentialis, vel tres personae unam essentialiam dicimus. Tres autem personas ex eadem essentia non dicimus, quasi aliud ibi sit quod essentialis est, aliud quod persona est. » Hae auctoritate et praemissis conantur asserere in praedictis locutionibus nomine personae essentialiam significare. Sed quid respondentum ad id quod ipse Augustinus (Fulgentius, in lib. de fide ad Petrum, cap. 1) dicit, scilicet quod alius est Pater in persona, sive personaliter, alius personaliter Filius, alius personaliter Spiritus sanctus? Quomodo enim alius personaliter Pater, alius personaliter Filius, alius personaliter Spiritus sanctus, si in esse personam omnino conveniunt, idest si persona essentialis tantum intelligitur facit? Ideo nobis videtur aliter hoc posse dici congruentius juxta catholicorum doctorum auctoritates.

Quod hoc nomen persona tripliciter in Trinitate accipitur: et haec est utilis et catholica doctrina de persona et personis.

Sciendum est igitur, quod hoc nomen persona multiplicem intelligentiam facit, non unam tantum. Et, ut Hilarius ait (in lib. 4 de Trinit., circ. med.), « Intelligentia dicitur » ex causis est assumenda dicendi: quia non sermone res, sed rei sermo subjectus est. « Discernens ergo dicendi causas, huius nominis, scilicet persona, significationem distinguimus dicentes, quod hoc nomen, scilicet persona, proprie secundum substantiam dicitur, et essentialiam significat, sicut supra ostendit Augustinus, cum dicitur: Deus est persona, Pater est persona. Quadam tamen necessitate, ut supra (dist. 25) dixit Augustinus, translatum est hoc nomen, ut pluraliter dicitur, tres personae, cum quaeretur: Quid tres, vel quid tria? Ubi non significat essentialiam, id est naturam divinam, quae communis est tribus personis, sed subsistentias vel hypostases, secundum graecos. Graeci quippe, ut supra (dist. 25) dixit Augustinus, aliter accipiunt substantiam, idest hypostasim, aliter nos. Nos enim substantiam dicimus essentialiam, sive naturam; personas autem dicimus, sicut illi dicunt substantias, idest hypostasies. Sic ergo nos ita accipimus personas ut illi accipiunt substantias, vel hypostasies. At illi aliter accipiunt hypostasies quam nos substantiam. Aliter ergo nos accipimus personas quam substantiam. Cum ergo dicimus tres personae, non ibi personae nomine essentialiam significamus. Quid ergo dicimus? Dicimus, quia tres personae sunt, idest tres substantiae, scilicet tres entes, pro quo graeci dicunt tres hypostasies.

Ostendit verba Augustini convenire huic sententiae.

Et hic sensus adjuvatur ex verbis Augustini praemissis, si interius intelligatur. Quia enim Pater est persona, idest essentialis, et Filius est persona, et Spiritus sanctus est persona; ideo dicuntur tres personae, idest tres substantiae, tres entes: non enim possunt dici tres subsistentiae vel entes, nisi singulis eorum esset persona, idest essentialis. Quia ergo eis commune est id quod est persona, idest essentialis; ideo recte dicuntur tres personae, idest subsistentiae vel subsistentes; ut sicut essentialis, quae eis est communis, vere ac proprie est; ita illi tres vere ac proprie subsistentiae, vel entes, intelliguntur. Ideoque Augustinus (8 de Trin., cap. 4) causas dicitur discernens, dicit tres personae esse unam essentialiam, vel ejusdem essentialis: non ex eadem essentiali, ne aliud intelligatur ibi esse persona, aliud essentialis: tres enim personae, idest subsistentiae, una sunt essentialis et unus essentialis; non autem sunt una persona vel unus persona: licet persona secundum substantiam dicitur aliquando. Nam si hoc diceretur, confusio ferret in personis.

Objectioni illorum hic respondet, qua nituntur probare personae secundum essentialiam accipi quia respondemus quaerentibus: Quid tres, vel quid tria?

Ad hoc autem quod illi dicunt, quod cum quaeritur: Quid tres, vel, quid tria? de essentiali quaeritur; quia non invenitur quid illi tres sint, nisi essentialis; per hoc volentes non inducere ut nomine personae essentialiam intelligamus, cum respondemus, tres personae; alia dicimus. Indubitabiliter verum est quia non invenitur unum aliquid quod illi tres sint, nisi essentialis. Unum enim sunt illi tres, idest essentialis divina. Unde Veritas (Joan. 10, 50) ait: « Ego et Pater unum sumus. » Verumtamen, cum quaeritur: Quid tres, vel quid tria? non de essentiali quaeritur, nec ibi quid ad essentialiam refertur. Sed cum fides catholica tres esse profiteretur, sicut Joannes in Epistola canonica (1, cap. 3, 7) ait: « Tres sunt qui testimonium perhibent in caelo; » quaerebatur quid illi tres essent, idest an essent tres res, et quod nomine illae tres res significarentur; et ideo loquendi necessitate inventum est hoc nomen Persona, ad respondendum, et dictum est, tres personae.

Quid tres res, et quid una res hic dicitur.

Non autem te moveat, quod diximus tres res. Non enim hoc dicentes, diversarum rerum numerum ponimus in Trinitate; sed ita tres res dicimus ut easdem esse unam quandam summam rem confiteamur. Unde Augustinus (in lib. 4 de Doct. christ., cap. 5) sic ait: « Res quibus fruendum est, nos beatos faciunt. Res ergo quibus fruendum est, sunt » Pater et Filius et Spiritus sanctus; eodemque Trinitas « una quaedam summa res est, et quod nomine illae tres res significarentur; et ideo loquendi necessitate inventum est hoc nomen Persona, ad respondendum, et dictum est, tres personae.

Et quo sensu dicitur: Alia est persona Patris, alia Filius, alia Spiritus sancti.

Nunc inspiciamus, utrum secundum eandem rationem et causam dicitur: Alia est persona Patris, alia Filius, alia Spiritus sancti. « Quod utique sane intelligi potest, ut sit sensus talis. Alia est subsistentia vel hypostasis Patris, alia subsistentia Filii, alia subsistentia Spiritus sancti; et alia subsistentia Patris, alia Filius, alia Spiritus sanctus.

Quomodo haec intelligatur: Alius in persona Patris, alius Filius, alius Spiritus sanctus.

Deinde quaeritur, utrum secundum eandem rationem accipiatur, cum dicitur (8 de Trin., cap. 4): « Alius est » Pater in persona, alius in persona Filius, alius in persona Spiritus sanctus; » sive alius personaliter Pater, alius personaliter Filius, alius personaliter Spiritus sanctus. Ad quod dicimus quia, etsi possit eodem modo accipi, congruentius tamen ex ratione dicti alia variatur intelligentia, ut hic personae nomine proprietates personae intelligatur; ut sit sensus talis. Alius est in persona, vel personaliter Pater; idest, proprietate sua Pater alius est quam Filius, et Filius proprietate sua alius quam Pater. Paternali enim proprietate distinguitur hypostasis Patris ab hypostasi Filii, et hypostasis Filii filiali proprietate distinguitur a Patre, et Spiritus sanctus ab utroque processibili proprietate distinguitur.

Quomodo secundum hunc modum etiam in praedictis locutionibus potest accipi.

Hoc etiam modo sane potest accipi persona in praemissis locutionibus, cum dicitur: Alia est persona Patris, alia Filius; idest, alia est proprietates quae Pater est Pater, alia quae Filius est Filius, alia quae Spiritus sanctus est Spiritus sanctus. Ita etiam nomine personae quidam proprietates intelligere voluit, cum dicuntur tres personae. Sed melius est ut subsistentias vel hypostasies intelligamus, cum dicimus tres personae. Ex praedictis colligitur quod nomen persona in Trinitate triplicem tenet rationem. Est enim ubi facit intelligentiam essentialis, et est ubi facit intelligentiam hypostasis, et est ubi facit intelligentiam proprietatis.

Auctoritatibus sanctorum ostendit quod dicit.

Quod autem secundum substantiam dicitur, et essentialiam